

УДК:65.012.8:657.633

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ:

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ЗАХОДИ ЩОДО ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

УЛЬЯНА МАРЧУК,

аспірантка кафедри обліку,
аналізу та аудиту в АПК
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

У статті розглянуто основні аспекти нормативно-правових актів України щодо комерційної таємниці. Окреслено види відповідальності, що застосовуються до матеріально відповідальних осіб, винних у заподіянні шкоди, виявленої за результатами внутрішньогосподарського контролю як окремої функції управління. Виділено заходи щодо захисту комерційної таємниці.

Ключові слова: комерційна таємниця, внутрішньогосподарський контроль, відповідальність, правова регламентація, інформація, збереження комерційної таємниці.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку економіки і суспільства в цілому інформація як об'єкт інтелектуальної власності компанії стає все більш значущим інструментом на її шляху до комерційного успіху. Внаслідок зростання інформаційних потреб і розвитку галузі інформаційних послуг підвищилося значення інформації як товару. Тому в зв'язку з новими інформаційними досягненнями державні кордони практично стають прозорими для обігу інформації. При цьому чим більше зазначена галузь залучається в комерційний обіг, тим частіше виникає потреба в захисті інтересів власників комерційної таємниці.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання щодо змісту інформації, яка становить комерційну таємницю, завжди викликало багато дискусій. Це стосується як поняття «комерційна таємниця», її висвітлення в законодавчих актах, так і методів та прийомів захисту комерційної таємниці. Дослідженню питань комерційної таємниці присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема їх висвітлювали: Г. Андрощук, П. Антонюк, А. Бердашкевич, А. Берлач, Т. Гладченко, В. Горфінкель, А. Даллес, Е. Іванов, П. Клименко, П. Крайнева, М. Лапуста, А. Левін, Ю. Носік, В. Парфумів, Л. Перевалова, Г. Поляков, Л. Работягова, О. Рим, Г. Сафаралиєва, Е. Чередниченко, Т. Чернишова, В. Швандар, Г. Ярочкін та ін. Однак залишаються невирішеними питання правової регламен-

тації комерційної таємниці суб'єктів господарювання та відповідальності за результатами внутрішньогосподарського контролю.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану нормативного регулювання щодо комерційної таємниці, дослідженні відповідальності працівників за результатами внутрішньогосподарського контролю та визначенні заходів захисту щодо збереження комерційної таємниці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В Україні діють численні нормативно-правові акти різної галузевої належності та юридичної сили, що містять розрізнені норми, які регулюють відносини, пов'язані з конфіденційною інформацією і комерційною таємницею.

У Законі України «Про інформацію» від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ чітко не визначено перелік видів інформації з обмеженим доступом та містяться суперечливі положення. В ст. 21 зазначено: «Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень» [1].

Вітчизняні юристи висловлюють різні підходи, де конфіденційною інформацією є: таємниця приватного життя, професійна таємниця, службова таємниця, таємниця слідства і судочинства, комерційна таємниця [2, с. 294].

Вищий господарський суд України у своєму листі

«Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» (інформаційний лист ВГСУ від 28.03.2007 р. № 01-8/184) відніс до кола конфіденційної інформації комерційну таємницю, «ноу-хау» та іншу інформацію, що визначається законом.

Перш ніж розглянути поняття «комерційна таємниця» згідно із законодавчими актами, слід зазначити, що комерційна таємниця є одним із найдавніших способів охорони результатів інтелектуальної діяльності. Правова охорона комерційній інформації надавалася ще в Давньому Римі, де законом передбачався подвійний штраф за примушення рабів розкривати секрети своїх господарів.

Сучасне розуміння комерційної таємниці почало розвиватися в Англії під час промислової революції. У США перше задокументоване судове рішення стосовно комерційної таємниці датується 1837 р. У Російській імперії вперше правові норми, спрямовані на захист так званої промислової таємниці, були прийняті ще в період царювання Олександра II. По-

няття комерційної таємниці припинило своє існування з прийняттям радянською владою у 1917 р. Декрету «Про робітничий контроль» [3, с. 398].

Основу комерційної таємниці становить власна цінна інформація, що стосується безпосередньої діяльності підприємства. Коли інформація має дійсну або потенційну комерційну цінність, вона становить **комерційну таємницю**, до неї немає вільного доступу на законних підставах, тому власник інформації вживає заходів щодо охорони її конфіденційності.

На сьогодні відсутній окремий спеціальний закон про комерційну таємницю та її правову охорону, тому **правові відносини щодо комерційної таємниці регулюються положеннями Цивільного кодексу України (ЦКУ), Господарського кодексу України (ГКУ), Закону України «Про захист від недоброякісної конкуренції» та іншими нормативними актами, в тому числі міжнародними.**

Детальне висвітлення цих правових актів наведено в таблиці.

Таблиця

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

№ з/п	Нормативний документ	Зміст нормативного документа	
		<i>Визначення комерційної таємниці</i>	<i>Статті</i>
1	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [4]	Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію	Стаття 505. Поняття комерційної таємниці Стаття 506. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю Стаття 507. Охорона комерційної таємниці органами державної влади Стаття 508. Строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю
2	Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [5]	Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону	Стаття 36. Неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею Стаття 155. Об'єкти прав інтелектуальної власності Стаття 162. Правомочності суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці
Інша інформація щодо комерційної таємниці			
3	Закон України «Про захист від недоброякісної конкуренції» від 07.06.96 р. № 236/96-ВР [6]	Глава 4. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці Стаття 16. Неправомірне збирання комерційної таємниці <u>Неправомірним збиранням інформації</u> , що становить комерційну таємницю, вважається здобування протиправним способом відомостей, що становлять комерційну таємницю, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єкту господарювання (підприємцю) Стаття 17. Розголошення комерційної таємниці <u>Розголошенням комерційної таємниці</u> є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на це, з відомостями, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єкту господарювання (підприємцю)	

№ з/п	Нормативний документ	Зміст нормативного документа
		<p>Стаття 18. Схилення до розголошення комерційної таємниці</p> <p><u>Схиленням до розголошення комерційної таємниці</u> є примус особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, які є відповідно до законодавства України комерційною таємницею, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єктові господарювання (підприємцеві)</p> <p>Стаття 19. Неправомірне використання комерційної таємниці</p> <p><u>Неправомірним використанням комерційної таємниці</u> є впровадження у виробництво, врахування під час планування або здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на це особи протиправно здобутих відомостей, що становлять комерційну таємницю</p>
4	Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 09.08.93 р. № 611 [7]	<p><u>Комерційну таємницю не становлять:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами • інформація за всіма встановленими формами державної звітності • дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів • відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць • документи про сплату податків і обов'язкових платежів • інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків • документи про платоспроможність • відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю • відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню

Зазначені нормативно-правові акти не встановлюють правового режиму комерційної таємниці. В них не наведено порядок віднесення інформації до комерційної таємниці, підстав виникнення прав суб'єктів на комерційну таємницю, порядок доступу до комерційної таємниці. Крім того, аналіз положень різних правових актів і практики їх застосування свідчить про наявність законодавчої неузгодженості, що негативно впливає на захист прав фізичних та юридичних осіб на комерційну таємницю [8].

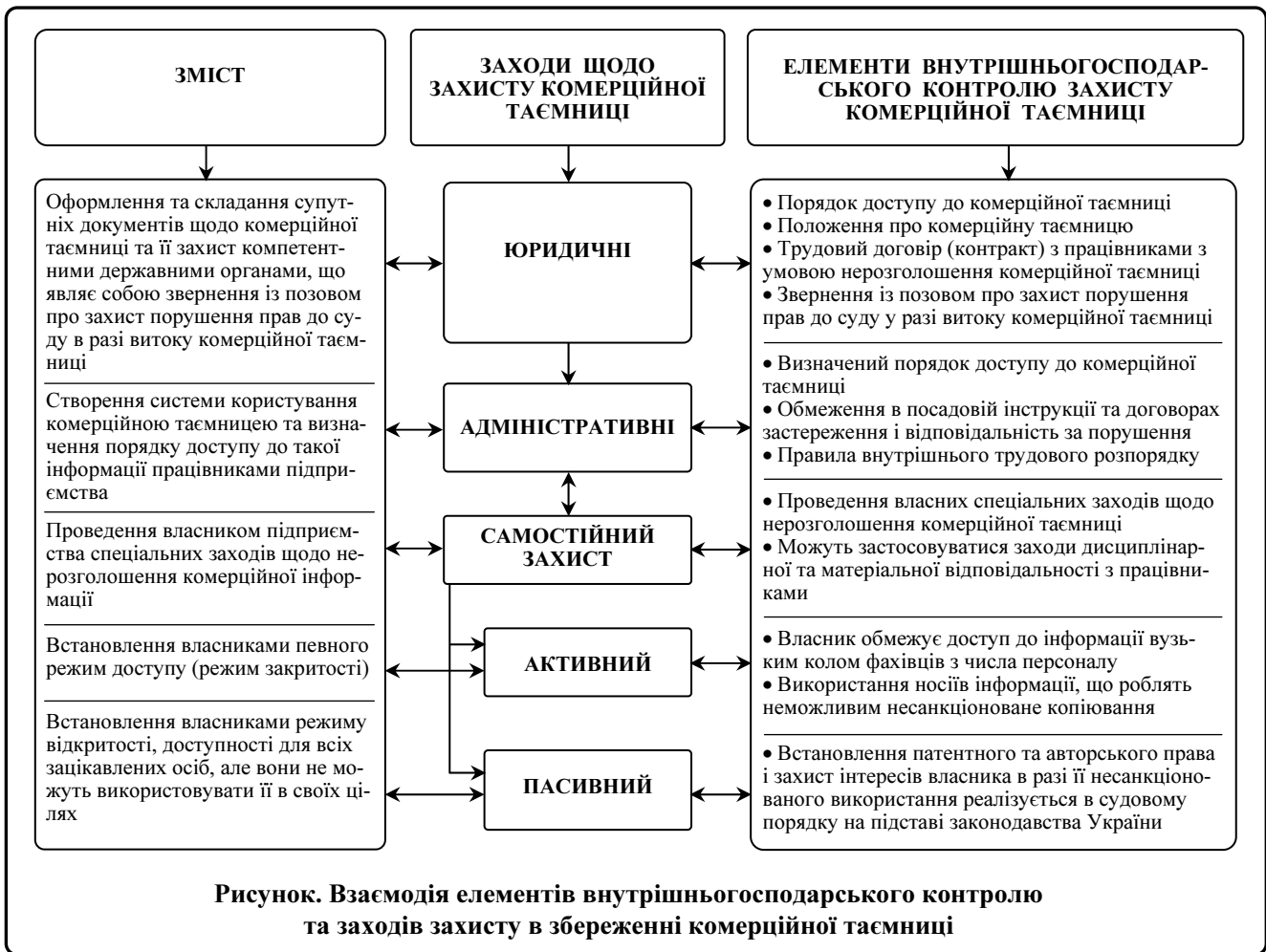
Судячи зі змісту вітчизняних законодавчих актів, комерційна таємниця є захистом від недобросовісної конкуренції в межах реалізації права на інтелектуальну власність. Таке положення загальноприйняте у світі та впливає зі змісту пункту VIII статті 2 Конвенції, яка затверджує Всесвітню організацію інтелектуальної власності [9], що була підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 р. та змінена 2 жовтня 1979 р., учасником якої сьогодні є Україна.

Комерційна таємниця допомагає керівництву під-

приємства планувати свою діяльність, зокрема отримання прибутку. Її предметом можуть бути всі властиві даному підприємству особливості: ділові зв'язки; закупівля сировини та товарів; дані про постачальників; плановий прибуток; методики встановлення цін тощо. Зберігання в таємниці цієї інформації від усіх сторонніх суб'єктів, крім податкових та фінансових служб, – основна умова утримання досягнутих в конкурентній боротьбі позицій.

Для безпеки комерційної таємниці на підприємстві, як правило, власник інформації обмежується встановленням у посадових інструкціях, договорах застереження про конфіденційність і про відповідальність за допущені порушення або підписанням окремих угод про нерозголошення такої інформації. Збереження комерційної таємниці залежить від належно організованого внутрішньогосподарського контролю на підприємстві.

На нашу думку, заходи захисту комерційної таємниці доцільно реалізувати через окремі елементи внутрішньогосподарського контролю (рисунок).

Джерелами здійснення внутрішньогосподарського контролю стосовно збереження комерційної таємниці є статут підприємства та установчий договір, які зареєстровані у встановленому законодавством порядку. Документами, що регламентують взаємовідносини на підприємстві, є колективний договір, правила внутрішнього трудового розпорядку та перелік відомостей, які містять комерційну таємницю підприємства [10].

Не меншої уваги заслуговує і режим захисту комерційної таємниці, що ґрунтується на застосуванні норм трудового законодавства. Зокрема, ст. 130 Кодексу Законів про працю України [11] передбачено загальні підстави й умови матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

Матеріальна відповідальність може бути покладена незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної

відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність в теорії права розглядається як різновид юридичної відповідальності та здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств і установ інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок:

- а) порушень правил внутрішнього розпорядку;
- б) у порядку підлеглості;
- в) відповідно до дисциплінарних статутів і положень.

До заходів дисциплінарної відповідальності відносять: *зауваження, попередження, догана, переведення на іншу роботу та ін.* [12, с. 153].

Дисциплінарна відповідальність може бути загальною і спеціальною.

Загальна дисциплінарна відповідальність настає на основі норм КЗпП України і правил внутрішнього трудового розпорядку. Вона поширюється на переважну більшість працюючих, включаючи сезонних і тимчасових працівників, на яких не поширюється дія

статутів і положень про дисципліну та інших спеціальних положень. Навіть у тих галузях економіки, де діють статuti чи положення про дисципліну, значна частина працівників несе загальну дисциплінарну відповідальність.

Спеціальна дисциплінарна відповідальність передбачена тільки для конкретно визначених категорій працівників на основі статутів та положень про дисципліну і спеціальних нормативних актів. Вона характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, особливим характером дисциплінарного проступку, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення [13, с. 234].

Адміністративну відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності передбачено за: розголошення комерційної таємниці без дозволу власника особою, якій було довірено комерційну таємницю

або яка ознайомилася з нею у процесі виконання відповідних обов'язків; схилення особи, якій було довірено комерційну таємницю або яка ознайомилася із комерційною таємницею у процесі виконання відповідних обов'язків, до її розголошення; неправомірне виконання без дозволу власника [14, с. 181]. Адміністративна відповідальність передбачена ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (недобросовісна конкуренція), яка передбачає санкції у вигляді штрафу за порушення, використання, розголошення комерційної інформації з метою спричинення збитків діловій репутації або майну підприємця [15, с. 59].

Кримінальна відповідальність передбачена за незаконне збирання з метою комерційного шпигунства або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, та за розголошення комерційної таємниці. Злочин вважається вчиненим із моменту, коли особа почала незаконний збір інформації [16].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Комерційна таємниця – це секретна (доступна для визначених керівництвом підприємства осіб) інформація, розголошення якої може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання.
2. Мають місце певні недоліки щодо юридичного, організаційного та іншого характеру в сфері захисту комерційної таємниці як засобу забезпечення переваг на конкурентному ринку.
3. Чинне законодавство України не має нормативного документа щодо комерційної таємниці, тому важливо вивчати і переймати досвід країн із розвиненими ринковими відносинами, де законодавство щодо комерційної таємниці та запобігання конкуренції між працівником і роботодавцем уже сформовано.
4. Вирішальним чинником у захисті комерційної таємниці є у належний спосіб сформована кадрова політика суб'єктів господарювання, оскільки належно організований кадровий потенціал буде зацікавленим в успіхах підприємства. Такий управлінський підхід дасть змогу звести до мінімуму плінність кадрів і разом з тим – втрату інтелектуального потенціалу підприємства та можливість розголошення комерційної таємниці.
5. Серед заходів щодо захисту комерційної таємниці як засобу забезпечення переваг на конкурентному ринку доцільно виділити: юридичні, адміністративні заходи та самозахист. Такі заходи, на нашу думку, будуть дієвими за умови реалізації окремих елементів внутрішньогосподарського контролю.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Про інформацію*: Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. *Кормич Б.А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: [навч. посіб.] / Б.А. Кормич. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
3. *Чередниченко О.Ю.* Організаційно-правові особливості стану комерційної (конфіденційної) таємниці на підприємствах та установах «Укрзалізниця» / О.Ю. Чередниченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29.
4. *Цивільний кодекс* України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>

5. *Господарський* кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18. – Ст. 144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>

6. *Про захист* від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.96 р. № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=236%2F96-%E2%F0>

7. *Про перелік* відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

8. *Антонюк Н.І.* Захист конфіденційної інформації і комерційної таємниці в трудових та інформаційних відносинах / Н.І. Антонюк, Л.І. Работягова // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ». – 2011. – Т. 1. – 340 с.

9. *Конвенція*, яка затверджує Всесвітню організацію інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_169

10. *Князєв С.О.* Комерційна таємниця в Україні: особ-

ливості організаційно-правового впровадження / С.О. Князєв // Юридичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 93–96.

11. *Кодекс* Законів про працю України від 10.12.71 р. // Відомості Верховної Ради. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>

12. *Теорія* держави і права: [навч. посіб.]; за загальною ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінформ, 1995. – С. 153.

13. *Коваленко К.В.* Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність / К.В. Коваленко // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 231–236.

14. *Акімова Н.С.* Комерційна таємниця як об'єкт обліку нематеріальних активів / Н.С. Акімова // Управління розвитком. – 2011. – № 5 (102). – С. 180–182.

15. *Перевалова Л.В.* Захист конфіденційної інформації: проблеми та шляхи вирішення / Л.В. Перевалова, С.В. Кваша // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: зб. наук. праць. Тематичний випуск: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2011. – № 30. – 179 с.

16. *Сиротюк О.* Право ІВ на комерційну таємницю / О. Сиротюк // Баланс. – 2010. – № 95. – С. 57–59.

В статье рассмотрены основные моменты, раскрытые в действующем законодательстве Украины о коммерческой тайне. Приводятся виды ответственности, которые применяются по результатам внутрихозяйственного контроля, что позволяет регулировать взаимоотношения на предприятии с помощью законодательства. Выделены меры по защите коммерческой тайны.

Ключевые слова: коммерческая тайна, внутрихозяйственный контроль, ответственность, правовая регламентация, информация, сохранение коммерческой тайны.

The article discusses the main points that disclosed in the current legislation of Ukraine about commercial secret. The types of the responsibility to apply the results of internal controls are given. Its will enable to regulate the relationship the company by law. The measures about protection commercial secrets.

Keywords: commercial secret, internal control, responsibility, legal regulation, information, preservation of commercial secrets.

Редакція журналу запрошує до співпраці на договірній основі фахівців у галузі бухгалтерського обліку, аудиту, фінансів, оподаткування, права та зовнішньоекономічної діяльності

Тел: 492-25-19,
451-73-79
з 10:00 до 17:00
(понеділок – п'ятниця)
Email:
wirt.ukr@gmail.com

